

Invalidiliiton lausunto koskien vanhusasiavaltuutetun viran perustamista

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/DownloadProposalAttachment?attachmentId=12714>

Voidaanko esityksellä näkemyksenne mukaan parantaa ikääntyneiden asemaa ja edistää ikääntyneiden oikeuksia?

Esityksen tavoitteena on luoda itsenäinen ja riippumaton viranomaislainen, joka seuraisi ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista laajasti kaikilla yhteiskuntasektoreilla ja toisi havaintojaan sekä ikääntyneiden näkökulmaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Invalidiliitto tunnustaa vanhusasiavaltuutetun viran tarpeellisuuden ja kannattaa sen perustamista.

Samalla tunnistamme epäilyt toimintakentän hajautumisesta ja toteamme, että vanhusasiavaltuutetun tehtävät tulee määritellä tarkasti ja välttää päällekkäisiä tehtäviä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa. Myös esimerkiksi yhteistyö Ihmisoikeuskeskuksen kanssa on tärkeää.

Onko teillä huomioita koskien valtuutetulle säädettäviä tehtäviä?

Ikääntymiseen liittyy myös toimintaympäristön ja asumisen esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevat kysymykset, joten tehtävissä tulisi ottaa nämä painotukset huomioon. Samoin apuvälineiden saavutettavuudella ja käytöllä voidaan kompensoida ihmisten toimintakyvyn rajoitteita arjessa suoriutumiseksi. Toisaalta pitää muistaa, ettei ikääntyminen tarkoita välttämättä toimintakyvyn rajoitetta. Huomiota olisi myös kiinnitettävä ikääntyneiden palvelujen saamiseen, hyvään kohteluun ja mm. digitalisaatiosta aiheutuvaan syrjäytymisriskiin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemiseen, sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain tavoitteiden toteutumisen seurantaan, toimeenpanoon sekä ikääntyneiden henkilöiden hyvinvoinnin edistämisen tukemiseen.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

Ikääntyneiden henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi tulee tapauskohtaisesti arvioitavaksi myös yhdenvertaisuuslain säännökset, esimerkiksi yleisesti sovellettava positiivinen erityiskohtelu. Invalidiliitto haluaa kiinnittää huomiota siihen, että myös vammaiset henkilöt ikääntyvät, samoin kuin kuka tahansa ikääntyvä henkilö voi vammautua tapaturmaisesti. Tällöin tapauskohtaisesti arvioitavaksi voivat lisäksi tulla yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset.

Lausuntoehdotuksessa viitattiin kansainvälisiin ja alueellisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin ja -sitoumuksiin sekä ihmisoikeusmekanismeihin. Invalidiliitto haluaa kiinnittää huomiota siihen, että esitysluonnoksessa on mainittu soveltuvin osin myös vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 26 ja 27/2016). Yleissopimuksessa on useita iäkkäisiin vammaisiin henkilöihin kohdistuvia artikloita, joiden seurannan voisi katsoa kuuluvan joko vanhusasiavaltuutetun tai vammaisasiavaltuutetun toimialaan, esimerkiksi artikla 9 esteettömyys- ja saavutettavuus, artikla 19 eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisöissä, sekä artikla 25 terveys että 26 kuntoutus erityisesti apuvälineet. Invalidiliitto korostaa kuitenkin, että vanhuksia ja vammaisia ihmisiä ei tule käsitellä yhtenäisenä ihmisryhmänä, vaikka jotkut vammaisyleissopimuksen artiklat sopivatkin myös iäkkäiden ihmisten oikeuksien turvaamiseen.

Vammaiset ihmiset ovat heterogeeninen ryhmä, jonka tarpeet risteävät vain osittain iäkkäiden ihmisten tarpeiden kanssa.

Yhteiskunta on muuttunut sekä monialaistunut ja vammaisuus on tullut aiempaa näkyvämmäksi yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tästä huolimatta vammaisten henkilöiden osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja yhteiskunnan palveluiden kehittämiseen on sattumanvaraista, jopa heikkoa. YK:n vammaisyleissopimus asettaa vahvan velvoitteen vammaisten ihmisten osallisuudelle yhteiskunnan palveluita kehitettäessä. Invalidiliitto näkeekin vahvan tarpeen vammaisasiavaltuutetun kuin nyt ehdotetun vanhusiasiavaltuutetunkin viran perustamiselle. Nykyiset jälkikäteiset valtakunnan ylimpien valvovien viranomaisten reaktiot tai tiukan toimivallan säätelemä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimi eivät kykene riittävästi vastaamaan niihin yhteiskunnallisen vaikuttamisen, osallistumisen ja keskustelun edellytyksiin, jotka lakiin perustuen koskevat myös vammaisia ihmisiä.

Invalidiliitto pitää harkinnanvaraisena vammaisasiavaltuutetun viran perustamisen arviointityön aloittamista nopealla aikataululla. Tavoitteena olisi luoda itsenäinen ja riippumaton viranomaislainen, joka seuraisi vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksien toteutumista laajasti kaikilla yhteiskuntasektoreilla ja toisi havaintojaan sekä vammaisuusnäkökulmaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Invalidiliitto näkee, että vammaisasiavaltuutetun valinnassa olisi hyvä myös soveltaa yhdenvertaisuuslain sisältämää positiivista erityiskohtelua viranhaltijan, vammaisasiavaltuutetun, valinnassa ja edellyttää kokemusta vammaisuudesta.